

УДК 81'366=111=161.2

Склад вторинних кольоропозначень в англійській та українській мовах

Кудря О. А.

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет», м. Горлівка, Україна

У статті розглядаються вторинні кольоропозначення, дібрані із англійських та українських тлумачних словників. Зокрема, автор описує типові моделі лексикографічної презентації вторинних кольоропозначень, зосереджує увагу на зіставленні лексико-граматичних особливостей зазначених одиниць в аналізованих мовах. Актуальність дослідження визначається загальною тенденцією сучасної лінгвістики до типологічного вивчення одиниць мови та відсутністю ґрунтовного аналізу вторинних англійських та українських кольоропозначень.

Ключові слова: вторинні кольоропозначення, об'єкт-еталон.

На сучасному етапі розвитку зарубіжної та вітчизняної лінгвістики значна увага приділяється вивченню різноманітних лексичних груп. Кольоропозначення (КП) як частина лексичної системи англійської та української мов традиційно вважаються чітко окресленою, відносно закритою групою слів, що виокремлюються за структурним та лексико-семантичним принципами. Проте під час опису КП в англійській та українській мовах більше уваги приділяється саме базовим назвам кольору, тоді як вторинні КП, за рахунок яких розширюється склад досліджуваних одиниць обох мов, залишаються недостатньо вивченими. Під час дослідження вторинних КП англійської й української мов лінгвісти нашої країни на певні труднощі, серед яких – проблема колірної номінації, пов'язана з тим, що в українській мові номенклатура вторинних назв кольору значно обмежена порівняно з англійською мовою, при цьому менший кількісний склад КП в українській мові не свідчить про відмінність існуючої гами кольорів та відтінків в обох культурах, а є результатом недостатньої розвиненості даної групи лексем в українській мові порівняно з англійською.

У мовознавстві широко вивчаються КП як на матеріалі англійської мови (А. Стейвал, Р. В. Кассон, К. Мілс, О. В. Деменчук, Т. В. Пастушенко), так і української мови (О. М. Дзівак, О. В. Коваль-Костинська, А. П. Критенко, І. М. Бабій, Т. В. Ковальова, Н. М. Сологуб, Л. О. Пустовіт). Проте роботи, які б базувались на зіставному (порівняльному) аналізі КП зазначених мов, практично відсутні. Крім того, у науковій літературі розглядаються здебільшого базові КП, а вторинні КП залишаються поза увагою дослідників. Вторинні КП англійської й української мов предметно не вивчаються, а аналізуються лише оглядово на матеріалі однієї мови (Н. Р. Лопатіна, С. В. Мічугіна, Чжун Сяовен). Зазначене вище зумовлює *актуальність* даного дослідження, яка визначається загальною тенденцією сучасної лінгвістики до типологічного вивчення одиниць мови та відсутністю ґрунтовного аналізу вторинних КП. *Мета статті* – зробити порівняльний аналіз складу вторинних кольоропозначень в англійській та українській мовах. *Матеріалом дослідження* послуговували тлумачні словники аналізованих мов [1; 4; 5; 7; 8; 9].

У лексикографічних джерелах англійської [7; 8; 9] та української [1; 4] мов зафіксовані прості (одноосновні) вторинні КП на зразок *cream, raspberry, coral, кремовий, малиновий, кораловий*. У тлумачних словниках англійської мови широко представлені також двоосновні КП, що мають у своїй структурі основу зі вторинним колірним значенням, на зразок *coral-red, corn-coloured*, які майже не зустрічаються в одних українських лексикографічних джерелах [4] та є спорадичними в інших [1]: *алебастрово-білий, янтарєво-золотий, янтарно-жовтий*. Кількісний підрахунок ми застосовували лише стосовно простих вторинних КП англійської та української мов. Таке обмеження продиктоване граматичним і семантичним різноманіттям КП, широтою складу, повна вибірка якого внесла б плутанину в підрахунки складу вторинних КП обох мов та обтяжила вироблення єдиних критеріїв аналізу та типологізації вторинних КП.

Шляхом суцільної вибірки із тлумачних англійських [7; 8; 9] та українських [1; 4; 5] словників ми відібрали основний корпус простих вторинних КП, існуючих у зазначених мовах, тобто всі одноосновні слова зі вторинним колірним значенням. Виділення вторинних КП у названих словниках [1; 4; 5; 7; 8; 9] відбувалось за допомогою виокремлення самого значення кольору в дефініціях слів. При визначенні вторинних КП семантика реалізується за допомогою прямої вказівки на колір і використання слів *colour (color), колір / кольору* або через синонімічний опис вторинних КП за допомогою простих та складних кольороназв. Наприклад: англ.: *apricot (n) – a variable color averaging a moderate orange that is yellower, less strong, and slightly lighter than honeydew, yellower and paler than Persian orange, and paler and slightly yellower than ochre brown* [9, с. 107]; *coral (n) – something bright red in color; coral (adj) – of the color coral red or coral* [9, с. 504]; укр.: *цитриновий – кольору шкірки стиглих плодів цитрини; світло-жовтий* [4, Т. 11, с. 221]; *янтарний – який має колір янтарю; золотисто-жовтий* [4, Т. 11, с. 647]. Однак, як уже зазначалось, чимало українських вторинних КП не зафіксовані в словнику під редакцією І. К. Білодіда як лексеми з “колірним” значенням, хоча в сучасній мові з цією семантикою вони використовуються. У словнику А. Вовка [2] такі слова також представлені як назви кольору. Це лексеми на зразок *агатовий, баклажанний, винний, горіховий, жемчужний, кавовий, лососевий, морквяний, охровий, персиковий, сенія, томатний, умбра, хакі* тощо.

Загалом в англійських лексикографічних джерелах зафіксовано 245 простих іменників та прикметників зі вторинним колірним значенням, в українській мові – 211 одиниць. До цього складу входять і семантичні дублети вторинних КП, які ми рахували як окремі лексеми. Наприклад, англ.: *alabaster / alabastrine, amaranth / amaranthine, amethyst / amethystine, ash / ashen / ashy, chalk / chalky, cobalt / cobaltic / cobaltous, cream / creamy, flax / flaxen, gold / golden, lemon / lemony, lime / limy, milk / milken / milky, ochre / ochreous, olive / olivaceous, opal / opaline, peach / peachy, pearl / pearly, rust / rusty, sand / sandy, silver / silvery / silvered, smoke / smoky, snow / snowy, verdigris / verdigrisy, wheat / wheaten, wine / winy*; укр.: *абрикосовий / абрикосний, аквамариновий / аквамаринний, антрацитовий / антрацитний, баклажановий / баклажанний, вогневий / вогненний / вогнистий / вогнястий / вогняний, вохристий / вохрянний, горобинний / горобинний, димний / димчастий, златий / золотий / золотий, конопляний / конопельний, кораловий / коралевий, кошенільний / кошенілевий, крейдяний / крейдовий, лимонний / лимоновий, малиновий / малинний, мандариновий / мандаринний, медовий / медяний, мигдалевий / мигдальний, мідний / мідяний, перластий / перлистий / перлинний / перловий, помаранчевий / померанцевий*. Зазначимо лише, що в українській мові таке явище більш розповсюджене і становить приблизно 20 % від загальної кількості досліджуваних нами лексем (в англійській мові – приблизно 12 %). Не враховувались нами лексикографічно закріплені вторинні КП, що містять інтенсифікатори КП (*dull, pale, light, dark, світлий, яскравий, темний* тощо).

Спроби аналізу складу вторинних КП на матеріалі англійської мови були зроблені С. В. Мічугіною [3], в українській же мові немає даних про подібні підрахунки.

Аналіз досліджуваного матеріалу дозволив визначити дві найбільш типові моделі лексикографічної презентації вторинних КП обох мов. В англійській та українській мовах поширеною є **перша** модель – порівняння вторинних КП із кольором будь-якого об'єкта. Зазначимо, що в англійській мові така модель у словнику [9] використовується лише відносно ад'єктивних вторинних КП, тоді як іменникові англійські вторинні КП представлені за допомогою **другої** моделі – порівняння вторинного КП із іншим КП. У словнику [7] як іменникові, так і ад'єктивні вторинні КП представлені за допомогою обох моделей. Порівняйте: *bronze* (n) – 3) a moderate yellowish brown that is yellower and darker than antique bronze, Bismarck brown, or cinnamon brown and yellower, darker, and slightly less strong than maple sugar; *bronze* (adj) – 2) resembling bronze in color [9, с. 283]; *bronze* (n) – 2) the dark orangey-brown colour of bronze; *bronze* (adj) – 2) having the colour of bronze [7, с. 178]; *chocolate* (n) – 4) a variable color averaging a brownish grey that is deeper and slightly redder than taupe, redder and darker than mouse grey, and redder and deeper than castor; *chocolate* (adj) – 2) of the color chocolate [9, с. 395]; *chocolate* (n) – 4) a dark-brown colour; *chocolate* (adj) – 2) dark-brown [7, с. 224]; *apricot* (n) – 3) a variable color averaging a moderate orange that is yellower, less strong, and slightly lighter than honeydew, yellower and paler than Persian orange, and paler and slightly yellower than ochre brown [9, с. 107]; *apricot* (n) – 3) the colour of this fruit [7, с. 62].

Частиномовна приналежність українських вторинних КП не впливає на вибір тієї чи іншої моделі словникової презентації вторинних КП. Наприклад: *кармазин* – 3) густо-червоний колір (про рум'янець і т. ін.); *багрянець* [4, Т. 4, с. 107], *кармазиновий* – 2) такого кольору, як кармазин; темно-червоний [4, Т. 4, с. 108]; *янтар* – 3) те, що кольором, блиском, прозорістю нагадує таку смолу [4, Т. 11, с. 646]; *янтарний* – 2) який має колір янтарю; золотисто-жовтий [4, Т. 11, с. 646]; *буряковий* – 2) який має колір буряка; темно-червоний з синюватим відтінком [4, Т. 1, с. 262].

Як бачимо з представлених вище прикладів, часто обидві моделі можуть доповнювати одна одну й використовуватись комплексно при описі деяких вторинних КП, особливо це стосується українських назв кольору. Слід звернути увагу на те, що “словник не тільки відтворює для користувачів словника окрему картину, але в своєму описі семантики багатьох лексичних одиниць апелює до знання світу користувачами словника й спирається на нього” [6, с. 137]. Найвиразніше опертя на предмет довілля простежується при виборі об'єктів, що стали еталоном для колірної номінації вторинних КП. Частіше за все такими об'єктами є назви рослин чи їх плодів (*chestnut, mahogany, straw, cherry, lemon, буряковий, барвінковий, бузковий, васильковий, помаранчевий* тощо). Також колірними еталонами можуть бути барвники та мінеральні фарби (*bistred, ochre, ochreous, vermilion, алізариновий, білільний, кіноварний, пурпурний* тощо), коштовне каміння (*amethystine, emerald, opaline, sapphire, turquoise, алмазний, агатовий, аметистовий, рубіновий, сапфіровий* тощо), тварини та птахи (*buff, canary, salmon, воронів, лососевий, тигровий* тощо). Велику групу назв об'єктів, що слугують для утворення вторинних КП, складають метали (*bronze, brass, copper, gold, iron, золотий, латунний, мідяний, олов'яний, сталевий* тощо). Можна виділити також групу назв об'єктів, що представляють їжу та напої (*champagne, chocolate, cream, milky, winy, винний, кавовий, кофейний, медовий, молочний* тощо), тканини (*calico, khaki, nankeen, кармазиновий, кумачевий, нанковий* тощо), мінерали та гірські породи (*alabaster, beryline, chalky, sand, terracotta, глинястий, крейдяний, лабрадорівий, малахітовий, офітовий* тощо), назви різних предметів та явищ природи (*ashen, blushful, flamy, стоку, snowu, димний, небесний, пламенистий, смолистий, сонячний* тощо).

Аналіз лексикографічних презентацій англійських вторинних КП, утворених від назв зазначених об'єктів, дає змогу поділити їх на три групи. До першої групи можна віднести одиниці, отримані в результаті семантичної деривації, тобто вторинної номінації. У словниковому описі подібних вторинних КП першим значенням буде сам об'єкт-еталон, що характеризується певним постійним кольором, а другим (або третім) – колірне значення, тобто назва об'єкта порівнюється з таким кольором чи відтінком кольору, що повторюється у вигляді значення цього кольору. Наприклад: *lime* (n) – 1) a spiny tropical tree with elliptic oblong narrowly winged leaves; 2) the small globose fruit of the lime that is greenish yellow when ripe and has a very acid pulp that yields a juice used as a flavoring agent and as a source of ascorbic acid; 3) a grayish to moderate yellow [9, с. 1312]. До цієї моделі належать ті вторинні КП, для яких еталоном для порівняння колірних характеристик виступає коштовне каміння (*coral, opal*), їжа (*caramel, coffee*), рослини (*acorn, tobacco*) та барвники (*henna, indigo*). В українських лексикографічних джерелах вторинні КП зазначеної моделі трапляються спорадично. Наприклад: *пурпур* – 1) фарбувальна речовина червоно-фіолетового кольору, яку добували в давні часи з залоз морського моллюска; 2) стародавня дорога тканина, пофарбована цією речовиною, а також одяг та інші речі з цієї тканини; 3) темно-червоний або яскраво-червоний колір з фіолетовим відтінком; багрянець [4, Т. 8, с. 391].

До другої групи можна віднести такі англійські вторинні КП, які також походять від назви об'єктів, що характеризуються деяким відтінком кольору, проте цей колір лише мотивує утворення колірного значення без його спеціального позначення. Як правило, у словниковій дефініції таких вторинних КП першим значенням завжди є найменування самого об'єкта та його колірні характеристики, і лише друге чи навіть третє фіксує вказівку на колір. Наприклад: *platinum* (adj) – 1) of or relating to platinum: made of platinum; 2) of the color platinum: belonging to the platinum color phase [9, с. 1735]. Відповідно опосередкована вторинна номінація відбувається згідно з моделлю X – the colour of X, де X – назва об'єкта. Для цієї групи вторинних КП за об'єкти-еталони використовуються, перш за все, коштовне каміння (*pearl, turquoise*), метали (*brass, silver*), а також рослини та їх плоди (*lemon, chestnut*). Для українських словникових джерел така модель не є типовою, проте також має місце. Наприклад: *янтар* – 1) скам'яніла викопна смола хвойних дерев (перев. жовтого кольору різних відтінків); використовується для виготовлення прикрас, мундштуків для куріння тощо. 2) виріб з цієї смоли; 3) те, що кольором, блиском, прозорістю нагадує таку смолу [4, Т. 11, с. 646].

Для третьої групи англійських вторинних КП характерним є використання не тільки найменувань об'єктів як основи для порівняння й мотивації утворення відтінку нового кольору, а й словотвірних елементів, що формують нову лексему. Наприклад: *foxy* (adj) – 1) a) resembling a fox in appearance or disposition b: alert and knowing: smart in appearance or behavior; 2) a) having a color of a fox: being the color fox [9, с. 900]. У лексикографічних презентаціях таких вторинних КП також зазначається об'єкт-еталон, із кольором якого відбувається порівняння. В українських лексикографічних джерелах така модель є найпродуктивнішою й складає приблизно 93 % від усіх зафіксованих у словниках вторинних КП. При цьому вторинне колірне значення таких українських КП може бути виражене за допомогою моделі “X – кольору X”: *конопляний* – 1) прикм. до коноплі <...>; вигот. з волокна або насіння коноплі <...>; який видобувають із конопель; 2) який має колір пряди з конопель [4, Т. 4, с. 263], або за допомогою моделі “X – кольору X” плюс назва конкретного кольору: *шоколадний* – 1) прикм. до шоколад; вигот. з шоколаду чи з шоколадом; 2) кольору шоколаду; коричневий [4, Т. 11, с. 508]. Типовими словотвірними суфіксами даної групи є англ.: -у (*peachy, smoky, creamy*) -en (*ashen, flaxen, wheaten*) та укр. -н (*виноградний, кошенільний, кіноварний*), -ов (*барвінковий, тютюновий, турмаліновий*).

Висновки. Таким чином, лексикографічна презентація англійських та українських вторинних КП має певні відмінності. На модель опису англійських вторинних КП впливає частиномовна приналежність лексеми. Так, в англійських тлумачних словниках найбільш розповсюдженими є вторинні КП, отримані в результаті семантичної деривації, колірне значення яких виражене за допомогою вказівки на певний колір, що характеризує об'єкт-еталон, від якого походить вторинне КП, та згідно з моделлю X – the colour of X. В українських словникових джерелах найпоширенішими є вторинні КП, утворені шляхом морфологічної деривації. Спільним для обох мов є використання найменувань об'єктів як основи для порівняння й мотивації утворення нового вторинного КП. Лексикографічні дані свідчать про те, що кількісне співвідношення простих вторинних КП в англійській та українській мовах істотно не відрізняється. Різницю становлять 32 лексеми на користь англійської мови. Однак необхідно зауважити той факт, що група англійських вторинних КП є більш різноманітною порівняно з групою українських вторинних КП, тобто в українській мові розповсюджені семантичні варіанти простих вторинних КП, за рахунок яких і розширюється список зазначених одиниць. Якщо відкинути семантичні дублети вторинних КП в обох мовах, то різниця між англійськими та українськими вторинними КП становитиме 83 одиниці. *Перспектива дослідження* полягає в подальшому вивченні вторинних КП англійської та української мов залежно від їх структурно-семантичних та частиномовних характеристик.

Список літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Вовк А. Англійсько-український словник назв кольорів і кольорознавства = English-Ukrainian dictionary of color names and color science / А. Вовк, Б. Струмінський. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : UKRAPRINT, 1986. – 94 с.
3. Мичугина С. В. Денотативное пространство прилагательных цвета в английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / С. В. Мичугина. – М., 2005. – 206 с.
4. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР [під ред. Білодіда І. К.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
5. Сучасний тлумачний словник української мови [уклад. А. П. Загнітко, І. А. Щукіна]. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2009. – 960 с.
6. Харитончик З. А. Очерки о языке. Теория номинации. Лексическая семантика. Словообразование : избранные труды / З. А. Харитончик. – Минск : МГЛУ, 2004. – 367 с.
7. Chambers 21st Century Dictionary [editor-in-chief M. Robinson]. – Great Britain : Cambridge University Press, 1996. – 1654 p.
8. High School Dictionary [editor-in-chief E.L. Thorndike]. – USA : Scott, Foresman and Company, 1986. – 1096 p.
9. Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged, USA : Merriam-Webster inc. Publishers, 1981. – 2662 p.

Кудря О. А. Состав вторичных цветообозначений в английском и украинском языках // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 26 (65). № 1 – С.483-488

В статье рассматриваются вторичные цветообозначения, выбранные из английских и украинских толковых словарей. В частности, автор описывает типичные модели лексикографической презентации вторичных цветообозначений, концентрирует свое внимание на сопоставлении лексико-грамматических особенностей данных единиц в исследуемых языках. Актуальность работы определяется общей тенденцией в современном языкознании к типологическому изучению единиц языка и отсутствием предметного исследования вторичных английских и украинских цветообозначений.

Ключевые слова: вторичные цветообозначения, объект-эталон.

Kudrya O. A. The list of secondary colour terms in English and Ukrainian // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.483-488

The article deals with the secondary colour terms selected from English and Ukrainian dictionaries. The author studies the typical models of lexicographical presentation of secondary colour terms, pays special attention to the comparison of lexico-grammatical peculiarities of the given units in the investigated languages. This problem is important today because of the general tendency in modern linguistics to typological study of language units and the absence of thorough investigation of English and Ukrainian secondary colour terms.

The results of our analysis testify to the fact that the lexicographical presentation of English and Ukrainian secondary colour terms has some differences. The model of English secondary colour terms description is influenced by their part of speech. The common for two languages are the names of objects used to build some new secondary colour terms. Lexicographical data show that the proportion of the investigated units in both languages does not differ considerably. Although, the group of English secondary colour terms is more various in comparison with the list of Ukrainian secondary colour terms which extends due to the semantic variants of the studied lexemes.

Key words: secondary colour terms, object-model.

Поступила до редакції 16.04. 2013 р.